

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Geestelijke groei volgens Psalmen	9
dr. M.J. Paul	
2 Geestelijke groei in de Evangelien en Handelingen ...	40
ds. P.L. de Jong	
3 Geestelijke groei volgens het Nieuwe Testament: Paulus	57
dr. J.M. Burger	
4 Geestelijke groei: huisgodsdienst en gemeenteopbouw	77
dr. M. van Campen	
5 Wat belemmert geestelijke groei? Diagnose en therapie	96
dr. H. van den Belt	
6 Confrontatie met een evangelisch groeimodel	112
dr. J. Hoek	

Woord vooraf

Ook dit vierde deel in de Ankerreeks is gebaseerd op lezingen die voor belangstellende gemeenteleden zijn gehouden, in Gouda en Voorthuizen. Het thema komt allereerst aan de orde vanuit bijbelse belichting. Met name de Psalmen, de Evangelieën, het boek Handelingen en de brieven van Paulus worden bevraagd op wat ze ons leren over geestelijke groei. De Psalmen kunnen ons helpen om God steeds beter te leren kennen. Uit het onderwijs van Jezus blijkt dat er alleen groei is, als er veel gesnoeid wordt. Denk hierbij aan het mooie beeld van Jezus als de ware Wijnstok en de gelovigen als de ranken (Joh. 15). Paulus laat ons zien hoe de identificatie met Christus de vruchtbare bodem is voor geestelijke groei, waarbij Christus steeds meer gestalte krijgt in de gelovigen. Na de bespreking van verscheidene bijbelboeken is er aandacht voor huisgodsdiensdienst en gemeenteopbouw als middelen voor geestelijke groei. Het kruis van Christus is het beste medicijn tegen traagheid en achteruitgang ('verachtering') in de genade. Het heiligende kruis hervormt de gelovige naar Jezus' evenbeeld. Het boek eindigt met een positief-kritische bespreking van een evangelisch groeimodel van Rick Warren.

Aan ieder hoofdstuk gaat een bijbelgedeelte ter verkenning vooraf, terwijl eveneens een korte literatuurlijst is toegevoegd voor verdere bezinning op het besproken thema. Enkele gespreksvragen helpen bij nadere doordenking en in de bespreking tijdens gesprekskringen.

Redactie en auteurs zijn dankbaar dat na *Met het oog op het einde* (2017), *Als de Geest waait* (2018) en *Geestelijke strijd, toen en nu* (2019) dit vierde deel in de Ankerreeks verschijnt. Opnieuw is het ons gebed dat deze uitgave voor velen tot zegen zal zijn.

dr. M. van Campen

dr. J. Hoek

dr. M.J. Paul

1 Geestelijke groei volgens Psalmen

dr. M.J. Paul

Verkenning

Schriftgedeelte om vooraf te lezen: Psalm 1

- a. Welke twee soorten mensen worden genoemd en wat is het doel van deze typering aan het begin van het bijbelboek?
- b. Wat voor gevolg zal het voortdurende overdenken van de Thora hebben?
- c. De groei van de boom (en van de gelovige) komt tot uiting in vruchten. Wat betekent dat voor ons?
- d. Waarin vinden wij vreugde (vs. 2) en wat betekent dat voor ons dagelijkse leven?

Inleiding

In de psalmen zien we de gelovige Israëlieten in het hart. Zij bezingen hun persoonlijke ervaringen en in de liederen blijkt hun levende omgang met de HEERE, de God van Israël. In aanvechtingen en moeilijke omstandigheden oefenen ze zich in vertrouwen. Meer dan eens geven ze een terugblik die laat zien hoe ze Gods leiding in hun leven

ervaren hebben, en noemen ze de geestelijke groei die het gevolg was. Toch zijn de liederen niet in de eerste plaats biografisch bedoeld om de levensgang van de dichters te beschrijven. De nadruk ligt op de oproep aan anderen om God de eer te geven, Hem beter te leren kennen en daaruit te leven. De psalmen bevatten veel geestelijk voedsel en het is de bedoeling dat wij hierdoor geestelijk groeien. Luther typeerde de psalmen als een geestelijke apotheek.

In het bestek van dit artikel heb ik gekozen voor meer inzicht in de achtergronden en opbouw van het boek Psalmen, zodat we zelf verrijkt worden in het lezen en zingen van deze liederen. Daarbij komt de vraag aan de orde hoe deze liederen ons kunnen helpen in het geestelijke leven en dus de geestelijke groei kunnen bevorderen. Speciale aandacht is er voor de uitspraak van dichters dat zij zichzelf als rechtvaardig beschouwen, en voor hun gebeden om vergelding van hun vijanden. Ten aanzien van deze twee onderwerpen ervaren veel christenen een kloof en is verheldering gewenst.

Dichters, profeten en zangers in Kronieken

Het onderwerp 'geestelijke groei' veronderstelt dat er geestelijk leven is. Wie zijn de auteurs van de psalmen en hoe was hun relatie met God? Veel psalmen zijn afkomstig van David, maar er zijn ook liederen van Asaf (Ps. 50 en 73-83). Enkele keren komen we de namen tegen van Mozes (Ps. 90), Heman (Ps. 88), en Ethan de Ezrahiet (Ps. 89). Ongeveer een derde van de psalmen heeft geen opschrift waarin de auteur genoemd wordt.

De oorsprong van de liederen ligt vaak in persoonlijke ervaringen, in aanvechting en vreugde. Het is opmerkelijk dat het boek Kronieken ons aanvullend onderwijs geeft. Daar wordt diverse malen een ver-

binding gelegd tussen het maken van muziek en profeteren. Asaf, Heman en Jeduthun (Ethan) worden omschreven als mensen die ‘profeteerden onder het spel van harpen, luiten en cimbalen’ (1 Kron. 25:1). Dit werkwoord ‘profeteren’ wordt in de volgende verzen bij Asaf en Jeduthun herhaald, waarbij het aangevuld wordt door ‘onder het loven en prijzen van de HEERE’ (vs. 3). In de NBV-vertaling is hier het begrip ‘profeteren’ helaas verloren gegaan. Van Heman staat vermeld dat hij ‘de ziener van de koning’ is (vs. 5). Het woord ‘ziener’ wordt elders gelijkgesteld aan ‘profeet’ (1 Sam. 9:9). Volgens 2 Kronieken 29:30 was Asaf een ziener. In 2 Kronieken 35:15 wordt in ieder geval Jeduthun een ziener genoemd, mogelijk geldt dit hier ook voor Asaf en Heman. Uit deze teksten samen blijkt dat de drie genoemde personen de titel ‘profeet’ of ‘ziener’ ontvangen. Juist zij krijgen de opdracht de muziek te verzorgen. Bedoelt de schrijver dat alleen de genoemde drie personen profeten waren, of slaat het ook op hun zonen, en dus op alle volleerde zangers? Vermoedelijk het laatste, want de auteur gebruikt ‘loven’ en ‘prijzen’ als een parallele uitdrukking. Profeteren kan in een brede zin opgevat worden, als het spreken van God in een specifieke situatie. De priesters en Leviëten hebben als taak het volk te onderwijzen (Deut. 33:8-10; 2 Kron. 17:7-9; 35:3). Het is goed voor te stellen dat het onderwijzen ook via de muziek kan plaatsvinden, omdat allerlei psalmen leerdichten zijn. Dan kan profeteren betrekking hebben op zowel het maken van liederen als op de uitvoering ervan.

Toch ligt niet alle nadruk op het profetische onderwijs aan het volk. Wanneer de tempel van Salomo in gebruik genomen wordt, beklemtoont Kronieken de muzikale activiteiten. Eerst zetten de priesters de ark in het heilige der heiligen en dan komen ze naar buiten. Daar staan de Levitische zangers, Asaf, Heman en Jeduthun met hun families, en ze hanteren hun muziekinstrumenten. Tevens blazen 120

priesters op trompetten. Het verslag luidt: ‘... het gebeurde nu, toen zij eenparig op de trompet bliezen en toen zij zongen door met een eenparige stem een lied te laten horen om de HEERE te prijzen en te loven, ja, toen zij de stem verhieven met trompetten, met cimbalen en andere muziekinstrumenten, en toen zij de HEERE prezen met de woorden: Voorzeker, Hij is goed, want Zijn goedertierenheid is voor eeuwig, dat het huis, het huis van de HEERE, met een wolk vervuld werd. En de priesters konden, vanwege die wolk, niet blijven staan om te dienen, want de heerlijkheid van de HEERE had het huis van God vervuld.’ (2 Kron. 5:13-14) Er is een sterk verband tussen muziek, lofprijzing en Gods handelen. Het feit dat de muziek een bemiddelende functie kan hebben bij het komen van God tot Zijn volk, versterkt de eerdere conclusie over het profeteren: er is een nauwe samenhang tussen musiceren en profeteren.

Er is één gedeelte binnen Kronieken waar sprake is van een Levitische zanger op wie de Geest van God komt. Het betreft Jahaziël, een nakomeling van Asaf, die profetisch spreekt in oorlogstijd, waarna musicerende Levieten een groot aandeel leveren bij het behalen van de overwinning. Deze Leviet spreekt Juda, de inwoners van Jeruzalem en Josafat toe, en zegt dat ze de volgende dag ten strijde moeten trekken. Josafat stelt dan mannen op, die liederen zingen. Die lopen voor de gewapende mannen uit en zeggen: ‘Loof de HEERE, want Zijn goedertierenheid is voor eeuwig.’ Daarna worden de vijanden verslagen en komen de Judeeërs samen in het Dal van de Lofprijzing (Emek-Beracha). Tot slot gaan ze naar Jeruzalem, naar de tempel, met harpen, lieren en trompetten (2 Kron. 20:14-28).

In het boek Kronieken wordt David genoemd als de man die de zangdienst van de Levieten geregeld heeft. In Koningen bleek dat hijzelf lier (harp) speelde en ook liederen maakte, een beeld dat overeenkomt

met de vele psalmen die zijn naam dragen, maar in Kronieken is hij vooral de organisator van de zang door anderen. Wanneer de ark haar rustplaats gevonden heeft, stelt David zangers aan voor de tabernakel, totdat Salomo de tempel bouwt. Asaf krijgt een taak bij de ark in Jeruzalem; Heman en Jeduthun hebben hun taak te vervullen bij de tabernakel in Gibeon (1 Kron. 16:37-43).

In totaal waren er 4000 Levieten voor zang en spel op instrumenten; van wie 288 volleerde zangers (1 Kron. 23:5; 25:7). In de 24 afdelingen die om beurten dienstdeden bij het heiligdom, waren er op deze wijze steeds 12 volleerde zangers aanwezig. Zij moesten zich continu richten op deze taak en waren vrijgesteld van andere diensten (1 Kron. 9:33). De tempelzang hoort bij de offers en door de inhoud van de liederen (die wij uit het boek Psalmen kennen) worden de verzoening en de relatie met God door de muziek benadrukt. De zangers proclameren Gods daden, fungeren als profeten, bemiddelen tussen volk en God, roepen Gods aanwezigheid op, beantwoorden die en mengen zich met hun gezang in de strijd tegen Gods vijanden. Zo geeft het boek Kronieken ons zicht op de muzikale eredienst in Israël.

Laten wij even een historisch uitstapje maken naar de bekende componist J.S. Bach (1685-1750). Hij heeft in zijn bijbel aantekeningen gemaakt. Bij 1 Kronieken 28:21 noteerde hij: 'Een heerlijk bewijs, dat naast andere inrichtingen van de godsdienst, in het bijzonder ook de muziek door Gods Geest door middel van David mede geordend is.' En bij 1 Kronieken 25: 'Dit hoofdstuk is het ware fundament van alle kerkmuziek die God welgevallig is.' Bij 2 Kronieken 5:13, waar het gaat over de komst van de ark in de tempel, begeleid door veel muziek, staat genoteerd: 'Bij een eerbiedige muziek is te allen tijde God met Zijn genade tegenwoordig.' Uit deze voorbeelden wordt duidelijk dat Bach de gegevens van het Oude Testament met betrekking tot de

invulling van de eredienst van groot belang acht voor zijn situatie. Zijn ambt als kerkmusicus ziet hij in deze teksten gegrond. De grote aandacht voor de tempelmuziek in Kronieken is voor hem het fundament van de kerkmuziek van de achttiende eeuw. Niemand minder dan de Heilige Geest heeft er immers voor gezorgd dat David de muziek voor de eredienst instelde.

Overigens is het goed te beseffen dat de joden in hun synagogen al eeuwen geen muziekinstrumenten gebruiken, als herinnering aan de verwoesting van de tempel. Daar horen de instrumenten thuis!

Hoe zingen wij de psalmen?

Het bovenstaande maakt duidelijk dat de psalmen niet slechts uitingen van persoonlijke belevenissen zijn, maar dat God die liederen geïnspireerd heeft. We trekken die conclusie ook achteraf uit het feit dat de psalmen ons overgeleverd zijn als Gods Woord. Op grond daarvan heeft Calvijn zich ingespannen gemeenten de psalmen te leren zingen. De lutheraan Bach maakte bovendien volop gebruik van de muzikale en inhoudelijke aanwijzingen voor de christelijke eredienst. Dat brengt ons bij de vraag of de liederen in Israël van duizenden jaren geleden voor ons bruikbaar zijn. Om die vraag te beantwoorden, is het wenselijk onderscheid te maken tussen verschillende niveaus van interpretatie.

Het is mogelijk de psalmen op vijf niveaus te lezen en te zingen. De eerste benadering zoekt vooral naar de auteur van het lied en naar de persoonlijke situatie waarin hij verkeerde. Vooral bij David is dat meermalen mogelijk. We lezen in de opschriften van de psalmen over zijn vlucht voor Absalom (Ps. 3), over redding uit de hand van Saul (Ps. 18) en over schuldbelijdenis na de woorden van de profeet Nathan

(Ps. 51). Toch mogen we niet blijven steken in de analyse van de omstandigheden van de dichter, want de ons overgeleverde liederen werden geaccepteerd in het heiligdom, om daar gezongen te worden. De zangers en musici gebruikten de liederen om God te loven en om Israël te onderwijzen. Door dit collectieve gebruik raakt de dichter op de achtergrond. De ik-persoon in de psalm hoeft dan niet meer bekend te zijn. Zijn ervaringen kunnen het hart van de hoorders in Israël raken vanwege de inhoudelijke herkenning (het tweede niveau). Er is een derde niveau waarop wij de psalmen kunnen benaderen, en dat is hun plaats in het boek Psalmen. Dat onderwerp blijft hier rusten, maar komt straks uitgebreider aan de orde.

De vierde benadering: voor ons als christenen is het belangrijk dat de psalmen in het Nieuwe Testament functioneren en dat Jezus ze gezongen heeft. Denk aan het laatste Pascha. Nadat de Heiland gesproken heeft over het bloed van het nieuwe verbond en over het drinken van wijn in het Koninkrijk van Zijn Vader, staat er: 'En toen zij de lofzang gezongen hadden, vertrokken zij naar de Olijfberg.' (Matth. 26:30) Nadat bij de tweede beker het eerste deel van het Hallel werd gezongen (Ps. 113-114), werd aan het einde van de paschamaaltijd het tweede deel gezongen (Ps. 115-118). Psalm 118 bevat veel zinnen die later zijn opgenomen in de boodschap van Jezus, in het bijzonder vers 16, over Gods krachtige daden (Luk. 1:51), vers 22, over de verworpen steen (Matth. 21:42), en vers 26: 'Gezegend Hij Die komt in de Naam van de Heere!' (Matth. 21:9)

Meermalen heeft Jezus psalmen geciteerd, zoals Psalm 110 over het zitten aan Gods rechterhand (Matth. 22:43-45). Psalm 22:1 is te vinden in Mattheüs 27: 'Mijn God, Mijn God, waarom hebt U Mij verlaten?' (vs. 46) Ook deze liederen heeft Hij doorleefd en als Middelaar de relatie van mensen met God mogelijk gemaakt. Daarbij is van groot belang dat het Evangelie ook aan de volken verkondigd mag worden.

De volken die 'vreemdelingen wat betreft de verbonden van de belofte' (Ef. 2:12) waren vanwege de muur om Israël, mogen weten dat die scheidsmuur inmiddels afgebroken is. De christenen uit de volken zijn nu, naar Paulus' woorden, 'medeburgers van de heiligen' en 'huisgenoten van God' (Ef. 2:19). Hij gebruikt ook de woorden 'mede-erfgenamen' en 'mededeelgenoten' (Ef. 3:6). Dit betekent dat christenen de psalmen mee mogen zingen, want Christus heeft aan hen toegang verleend tot deze rijke liederenschat. Het is waar dat allerlei omstandigheden veranderd zijn, en dat wij niet in het land Kanaän wonen, maar de geloofsbasis is gemeenschappelijk. Als christenen zingen over de offers die gebracht worden, denken zij niet aan de offerdienst in de tempel, maar aan het grote offer dat door Jezus Christus gebracht is. Bijvoorbeeld in Psalm 118, waar de berijming van 1773 heeft:

*De HEER is God, door Wien w' aanschouwen
het vrolijk licht, na bang gevaar.
Bindt d' offerdieren dan met touwen
tot aan de hoornen van 't altaar.
(vers 13)*

Er is nog een vijfde niveau. Dat is de manier waarop wij persoonlijk de psalmen zingen en beleven. Wanneer een dichter zijn dank tot uiting brengt in een psalm, kunnen wij aan eigen omstandigheden denken en met de dichter meezingen. Het zijn veelal bekende regels die ons aanspreken en die wij kunnen gebruiken om onze eigen gevoelens te vertolken. Dat kan ook in nood en aanvechting. Wij identificeren ons dan met de dichter, hoewel er een grote kloof is in tijd en cultuur. Zo kunnen wij de Psalmen 103 en 116 zingen in een avondmaaldienst, hoewel dat sacrament niet genoemd wordt. In zorgelijke omstandigheden klemmen we ons vast aan woorden van Psalm 91 over Gods bescherming of aan Psalm 121 met de belijdenis 'Mijn hulp is van de

HEER alleen, Die hemel, zee en aarde, eerst schiep en sinds bewaarde' (berijmd). Omdat bij ons de psalmen berijmd en in coupletten verdeeld zijn die op dezelfde melodie gezongen kunnen worden, is de berijmde versie vaak bekender dan de bijbeltekst. Bij allerlei gelegenheden kunnen ons psalmregels te binnen schieten. Soms gebeurt dat met zo veel kracht, dat hierin de stem van God ervaren wordt. Hij bepaalt ons bij zaken die op dat moment van groot belang zijn. Daarin kunnen we uitspraken intenser en persoonlijker beleven dan veel anderen die ervaren.

Samengevat kunnen we stellen dat we de psalmen op vijf niveaus kunnen lezen en zingen: Het eerste niveau is dat van de dichter, maar meestal staan we hier niet lang bij stil. In onze berijmingen zijn de opschriften weggelaten. Het tweede niveau is dat van de Israëlieten in de tabernakel en tempel. Daarna volgt de structuur van het boek Psalmen. De vierde en vijfde benadering raken ons als christenen het meest.

De opbouw van het boek Psalmen

Het is gebruikelijk om de psalmen te zien als een verzameling afzonderlijke liederen, zonder directe samenhang. Toch is een deel van de liederen bewust gegroepeerd (zoals de pelgrimslieder 120-134), en dat beïnvloedt in sommige gevallen de boodschap. In de oudtestamentische wetenschap is er vooral na publicatie van het werk van Gerald Wilson in 1985 aandacht voor de structuur van het boek Psalmen gekomen. In enige bijbelvertalingen, zoals de Nieuwe Vertaling uit 1951 en de Hsv (maar niet in de NBV), wordt de indeling in vijf boeken aangegeven. Deze vijf bundels zijn: 1-41, 42-72, 73-89, 90-106 en 107-150. Ze worden ook genoemd in de Statenvertaling in de Voorrede op de Psalmen. Er zijn veel aanwijzingen dat het vroege jodendom